

סיכום קידושין דף לי

כתב: דודי זינגר

הגמרא ממשיכה לעסוק בחינוך הילדים:

אמר ליה רבא לרבי נתן בר אמי: אַדְיָדָךְ על צוארי דבריך

כל זמן שהבן נשמע לך, שידך תקיפה ויש ביכולתך לומר דברי תוכחה לבנך והוא יקשיב לך, **מסביר רש"י** מדובר בחובת האב להשיא את בנו אישה, ויש גיל בו הוא מקשיב לאביו וזה הזמן שעל אביו לחתן את בנו.

משיתסר ועד עשרים ותתי;

מגיל שש עשרה ועד גיל עשרים ושתים, **מסביר רש"י**:

(א) זה הגיל המתאים לחתונה.

(ב) בזמן שידך חזקה ותקיפה ביחס הבן אליך, זה הזמן להוכיח אותו על מעשיו, ולפני גיל שש עשרה, אין מקום לתוכחה, מאחר והוא צעיר ואיננו מבין עד הסוף את דברי התוכחה, וכאשר אביו מוכיח אותו לפני גיל שש עשרה הדבר סתם מכביד על הבן.

ומעל גיל עשרים ושתים אל תוכיח את בנך, שאז הוא בוגר ועלול לקבל החלטה להתנתק ולעזוב את דרכי אביו, בגלל דברי התוכחה.

ואמרי לה: מתמני סרי עד עשרים וארבעה.

ויש אומרים שהגיל בו הבן מקשיב לדברי תוכחות אביו הוא בין שמונה עשרה לעשרים וארבע.

הגמרא אומרת שבעניין זה יש מחלוקת בין תנאים:

כתנאי: נאמר בספר משלי פרק כב' פס' ו': " חנוך לנער על פי דרכו "

יש מחלוקת בין תנאים, בין רבי יהודה ורבי נחמיה בפירוש הפס' ובהבנת מהו הגיל המתאים לחינוך:

חד אמר משיתסר ועד עשרים ותתי,

אחד מהתנאים אמר שגיל החינוך בדברי תוכחה הוא 16-22

וחד אמר מתמני סרי ועד עשרים וארבעה.

ואחד התנאים אמר שגיל החינוך בדברי תוכחה הוא 18-24

הערה:

במחלוקת התנאים יודעים את דעתם השונה של כל תנא , אך לא יודעים מי אמר איזו דעה , ולכן משתמשת הגמרא בלשון חד אמר .... וחד אמר.

הגמרא עוברת לעסוק בעניין חיוב האב ללמד את בנו תורה , במצוות ברית המילה או פדיון הבן , ברור מתי מתחילה ומתי מסתיימת המצווה , ומאיזה רגע האב ממלא את חובתו , אך במצוות לימוד התורה הדברים שונים , ולכן יש לבחון :

- א. מה היקף החומר שעל האב מוטלת האחריות ללמד את בנו.
- ב. עד איזה דור מחויב האב לדאוג לחינוך הבנים (שגם נכדיו והנינים שלו (נחשבים כבנים)

עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה?

אמר רב יהודה אמר שמואל: כגון זבולון בן דן שלימדו אבי אביו מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות.

רב יהודה בשמו של רב שמואל עונה שאדם חייב ללמד את בנו תורה כפי שנהג סבו (אבי אביו) של זבולון בן דן.

- א. **שלימדו אביו אביו** – מכאן נלמד שסבא חייב בלימוד נכדו , ולא רק בלימוד בנו.
- ב. **מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות**- מכאן נלמד שחיוב הלימוד כולל גם את התורה, גם את המשנה גם תלמוד גם הלכות וגם מדרשים.

מיתבי:

הגמרא מקשה על החלק הראשון של דברי רב שמואל , שסבא חייב בלימוד נכדו , כפי שעשה סבו של זבולון בן דן

ברייתא: **'למדו מקרא - אין מלמדו משנה, ואמר רבא: 'מקרא' - זו תורה ,**

מהברייתא אנו רואים שהאב חייב ללמד את בנו רק מקרא (רש"י – חמישה חומשי תורה), ושאר לימוד התורה של משנה , תלמוד וכו' מוטל על הבן ללמוד בעצמו.

תירוץ:

כזבולון בן דן ולא כזבולון בן דן:

הגמרא מקבלת את הקושי על דברי רב שמואל, ואומרת שרב שמואל התכוון שנלמד ממקרה זבולון בן דן את החלק הראשון שסבא חייב ללמד את נכדו ולא רק את בנו , ולא שנלמד את המשך תיאור המצב שחובת הלימוד היא מקרא, משנה, תלמוד, הלכות ואגדות.

כזבולון בן דן - שלמדו אבי אביו , ולא כזבולון בן דן

רב שמואל התכוון שנלמד כזבולון בן דן שסב מלמד את נכדו

דאילו התם מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות, ואילו הכא מקרא לבד.

ולא כזבולון בן דן שמלמד מקרא, משנה, תלמוד, הלכה ואגדות, שאין זה כך ועל האב ללמד את בנו רק תורה, כפי שראינו בברייתא.

קושי נוסף מעלה הגמרא על כך שרב שמואל אמר שסב חייב ללמד את נכדו ולא רק את בנו.

שאלה:

ואבי אביו - מי מיחייב?

האם הסב חייב ללמד את בנו? מהיכן יש חיוב שכזה? הרי יש לנו ברייתא ששם למדנו שסב לא חייב ללמד את נכדו, אלא שרק אב חייב ללמד את בנו.

והתניא:

הברייתא:

'(דברים יא ט) וְלִמְדָתֶם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם [לדבר בס בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך] - ולא בני בניכם ;

ומה אני מקיים (דברים ד ט): " (רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך) והודעתם לבניך ולבני בניך" ? לומר לך: שכל המלמד את בנו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות.

הסבר הברייתא:

מהפסוק " ולמדתם אותם את בניכם"- אנו לומדים שאב חייב ללמד את בנו תורה.

שאלה: מהפסוק " ... והודעת לבניך ולבני בניך", ניתן להבין שהאב צריך להודיע (ללמד את התורה) גם לנכדו.

תשובה: מהפסוק והודעת לבניך ולבני בניך" אנו לומדים שמי שמלמד את בנו תורה , מביא לכך שגם בן בנו ידע את התורה , שאין כאן ציווי , אלא תיאור המצב כיצד בעם ישראל עובר לימוד התורה .

הערה: לפי הברייתא אנו רואים שהחובה ללמד תורה מוטלת רק על האב ולא על הסב, ודברי רב שמואל שנעשה כזבולון בן דן שאבי אביו (סבו) , למדו תורה מנוגדים לדברי הברייתא.

תירוץ:

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא:

אומנם דברי רב שמואל מנוגדים למה שלמדנו בברייתא, אך יש ברייתא אחרת שם נלמד כדברי רב שמואל שהסב חייב בלימוד בנו ולימוד נכדו, ורב שמואל הסתמך בדבריו על אותה הברייתא.

הברייתא:

ולמדתם אותם את בניכם - אין לי אלא בניכם, בני בניכם מניין? תלמוד לומר: והודעתם לבניך ולבני בניך; אם כן מה תלמוד לומר 'בניכם'? - בניכם ולא בנותיכם.

הסבר הברייתא:

מהפסוק " והודעת לבניך ולבני בניך ", לומדים שסב חייב ללמד את בנו תורה וגם את נכדו.

שאלה: אם כן מדוע יש צורך בפסוק " ולמדתם אותם את בניכם ", הרי מהפסוק " והודעת לבניך ולבני בניך ", כבר למדנו על חובת האב ללמד את בנו.

תשובה:

יש צורך בפסוק " ולמדתם אותם את בניכם ", שלא עלך מנת ללמוד על חיוב האב ללמד את בנו, אלא על מנת שנדייק שהחיוב של האב ללמד את בנו, מוטל על לימוד הבנים ולא הבנות.

לסיכום:

רב שמואל: יש לעשות כזבולון בן דן

א. הסב חייב ללמד את נכדו תורה ולא רק את בנו.

ב. חיוב לימוד התורה לדורות הבאים כולל בתוכו לימוד מקרא, משנה, תלמוד, הלכות ואגדות.

ברייתא א' מקשה על החלק השני (שחייבים ללמד גם מקרא גם משנה גם תלמוד גם הלכות וגם מדרשים), שיש ברייתא שם נאמר במפורש שאב חייב ללמד את בנו רק מקרא (חמישה חומשי תורה), ולא יתכן שרב שמואל יחלוק על ברייתא.

הגמרא מקבלת את הקושי וטוענת שרב שמואל התכוון שנלמד מזבולון בין דן רק מקרה אחד וזה שהסב חייב ללמד גם את בנו וגם את נכדו.

ברייתא ב' מקשה על דברי רב שמואל שסב חייב ללמד את בנו ואת נכדו, מלימוד מפסוק " ולמדתם אותם את בניכם " אנו לומדים שהחיוב הוא על האב ללמד את בנו ולא את נכדו, ולשאלה מה נלמד מהפסוק " והודעת לבניך ולבני בניך... ", אומרת הברייתא שנלמד שמי שמלמד את בנו תורה, דואג בכך שהתורה תשמר לכל הדורות ותעבור גם לנכדיו.

אם כן גם על החלק הראשון שסב חייב ללמד את בנו ונכדו כפי שעשה זבולון בן דן, ישנה ברייתא מנוגדת לדברי רב שמואל, וגם על החלק השני שאב חייב ללמד את בנו יותר ממקרא גם משנה, תלמוד, הלכות, ואגדות יש ברייתא מנוגדת לדברי רב שמואל.

על כך אומרת הגמרא שאומנם יש ברייתא ממנה למדנו שסב לא מחויב ללמד את נכדו, והחויב הוא רק של האב על הבן, אך יש ברייתא אחרת שרב שמואל יכול להסתמך עליה שם נלמד שסב כן חייב ללמד את בנו שכתוב " והודעת לבניך ולבני בניך " .

לעניין חובת לימוד האב את בנו לדעת כולם החובה מסתכמת בלימוד המקרא (חמישה חומשי תורה)

לעניין חובת הסב ללמד את בנו, יש מחלוקת בין בריתות ויש לרב שמואל על מה להסתמך, כאשר הוא אומר שהסב חייב גם בלימוד בנו וגם בלימוד נכדו.

הגמרא מביאה דרשה של רבי יהושע בן לוי על הפסוקים ט"ז-י' בפרק ד' בספר דברים:

ט רק השמר לך ושמר נפשך מאד, פן-תשכח את-הדברים אשר-ראו עיניך ופן-יסורו מלבבך, כל, ימי חיך; והודעתם לבניך, ולבני בניך. י יום, אשר עמדת לפני יהוה אלהיך בחורב, באמר יהוה אלי הקהל-לי את-העם, ואשמעם את-דברי: אשר ילמדון ליראה אתי, כל-הימים אשר הם חיים על-האדמה, ואת-בניהם, ילמדון

הערה: יום אשר עמדת בחורב זהו מעמד הר סיני.

אמר רבי יהושע בן לוי: כל המלמד את בנו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני, שנאמר: "...והודעתם לבניך ולבני בניך",

וסמיך ליה (ובפסוק הסמוך לו) " יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב ..."

מסמיכות הנשואים של הודעת (לימוד הבנים ובני הבנים), למעמד הר סיני, לומד רבי יהושע בן לוי שמי שמלמד את בנו תורה דומה כאילו הבן בעצמו קבל את התורה בהר סיני

הגמרא מביאה מעשה ברבי יהושע בן לוי אשר ממחיש את יחסו והקפדתו לנושא לימוד האב את בנו תורה.

רבי חייא בר אבא אשכחיה לרבי יהושע בן לוי דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא

רבי חייא בר אבא מצא את רבי יהושע בן לוי בדרך, בזמן שרבי יהושע בן לוי לקח את בנו לבית המדרש, והוא היה לבוש בצורה לא מסודרת, כמי שהתלבש בחיפזון ולא הספיק להתעטף בסודר בדרך הרגילה שהיו מכסים את ראשם ובמקום זאת הוא שם סדין על הראש, כדי לא ללכת בכיסוי ראש.

אמר ליה: מאי כולי האי ?

שאל רבי חייא את רבי יהושע בן לוי, מה כל זה? מדוע אתה ממחר כל כך?

אמר ליה: מי זוטר מאי דכתיב 'והודעתם לבניך' וסמיך ליה 'יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב'?

אמר רבי יהושע בן לוי לרבי חייא, האם זה דבר קטן בעיניך שהתורה כתבה בסמוך לציווי ללמד את הבנים תורה ("והודעתם לבניך ולבני בניך") את הפסוק העוסק במעמד הר סיני ("יום אשר עמדת לפני ה' אלוך בחורב"), הרי לימוד התורה של אב לבנו דומה ליצירת מעמד הר סיני אישי לילד.

מכאן ואילך רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא

לאחר ששמע זאת רבי חייא הוא שינה מהרגלו ולא טעם בבוקר אומצא (בשר צלוי שנהגו לאכול בבוקר), אלא היה קודם שהיה חוזר עם בנו על הלימוד שלמדו אתמול, ולמד אותו פסוק נוסף.

הגמרא מביאה מנהג דומה שנהג אמורא אחר:

ומוספיה; רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא.

רבה בר רב הונא גם לא טעם מהאומצא בבוקר עד שהביא את בנו לבית המדרש.

הלכה נוספת בהלכות תלמוד תורה:

אמר רב ספרא משום רבי יהושע בן חנניא: מאי דכתיב (דברים ו ז) ושננתם לבניך?

מדוע נאמר ושננתם ולא נכתב ושנתם (לכאורה הוספת נ מיותרת) ?

אל תקרי 'ושננתם' אלא 'ושלשתם': לעולם ישלש אדם שנותיו: שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד

במקום לקרוא ושננתם נדייק ושילשתם, שהשינון מצריך שילוש הלימוד, חלוקת הלימוד לשלושה חלקים: מקרא, משנה ותלמוד, וכל נושא יש להקדיש שליש מחייו.

מי יודע כמה חיי?

שואלת הגמרא, כיצד אדם יכול לחלק את חייו לשלושה חלקים וללמוד בכל חלק נושא אחר (מקרא, משנה, תלמוד), הרי האדם לא יודע כמה זמן יחיה, לכאורה יש כאן הדרכת ללימוד שאין בה צורך מאחר והיא לא ניתנת למימוש?

לא, צריכא ליומי

אומרת הגמרא שיש צורך בהדרכה ללימוד שליש מקרא שליש משנה ושלש תלמוד, שחלוקה זאת אפשרית, כאשר מחלקים את השבוע לשלושה חלקים יומיים מקרא יומיים משנה יומיים תלמוד ובשבת (רש"י מסביר שמדובר בחלוקת השבוע לשלושה חלקים, יש המפרשים זאת אחרת ואומרים שהכוונה שיש לחלק כל יום לשלושה חלקים ובכל יום ללימוד גם מקרא, גם משנה וגם תלמוד).

הגמרא עוברת לעסוק בעניין אחר:

לפיכך נקראו ראשונים 'סופרים'

רש"י מסביר שהגמרא עוסקת "בסופרים" שהיו מבני שבט יהודה, כפי שכתוב בספרי הימים " ומשפחות סופרים יושבי יעבץ" (יש אפשרויות ליחוס הסופרים בהם עוסקת הגמרא לעזרא הסופר או על אנשי כנסת הגדולה, אך אנו נצמד להסביר של רש"י שמדובר בבנים משבט יהודה שישבו ביעבץ ונקראו סופרים).

שהיו סופרים כל האותיות שבתורה,

שהיו בקיאים בספירת אותיות מילים ופסוקים שבתורה, מדובר במלאכה לא פשוטה הדורשת מיומנות גבוהה לגבי המילים שנכתבו בכתב חסר (ללא האות יי) או בכתב מלחא (הכולל את האות יי).

שהיו אומרים וא"ו ד'גחון' (ויקרא יא מב: כל הולך על גחון) - חציין של אותיות של ספר תורה;

אותם הסופרים ידעו לומר שהאות ו' במילה גחון בספר ויקרא פרק יא פס' מב)

ךרש ךרש - חציין של תיבות;

וכן הם ידעו שחצי המילים בתורה הוא בספר ויקרא פרק יי פס' טז'.

'והתגלח' (ויקרא יג לג) - של פסוקים;

וכן ידעו הסופרים שחצי הפסוקים בתורה נמצא בפסוק לג' בפרק יג' בספר ויקרא.

יכרסמנה חזיר מיער: עי"ן דיער - חציין של תהלים

וכן ידעו הסופרים לקבוע שחציין של אותיות ספר תהלים באות ע במילה יער במזמור פ' פס' יד':

(תהלים עח לח) והוא רחום יכפר עון - חציין דפסוקים.

וכן ידעו הסופרים לקבוע שחצי פסוקים תהלים נמצא במזמור ע"ח פס' לח' " והוא רחום יכפר עון".

בעי רב יוסף: וא"ו דגחון - מהאי גיסא או מהאי גיסא?

רב יוסף העלה בעיה, האם האות ו' במילה גחון שהיא חצי מאותיות התורה שייכת לצד אחד או לצד השני של חלוקת התורה?

אמר ליה: ניתי ספר תורה ואימנינהו; - מי לא אמר רבה בר בר חנה: 'לא זזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום'?

ענו לו חכמים בשאלה, האם לא נוכל להביא ספר תורה ולמנות את האותיות ולמצוא את התשובה, כפי שנהגו אצל רבה בר בר חנה?

אמר ליה: אינהו בקיאי בחסירות ויתרות, אנן לא בקיאינן.

ענה רב יוסף, אנו לא יכולים לנהוג כך ולספור את האותיות בעצמנו כפי שעשו אצל רבה בר בר חנה, מאחר והם היו בקיאים בכתוב חסר וכתוב חסר ואנו לא, ולכן לא נוכל לדעת כיצד למנות את האותיות.

בעי רב יוסף: 'והתגלח' - מהאי גיסא או מהאי גיסא?

רב יוסף העלה בעיה נוספת האם המילה והתגלח שאמרנו שהיא חציין של פס' שייכת לצד אחד או לצד האחר של חלוקת התורה?

אמר ליה אביי: פסוקי מיהא ליתו לימנוייה? ב

שאל אביי, האם פסוקים גם אין אנו יכולים לספור בעצמנו?

פסוקי נמי לא בקיאינן,

ענה רב יוסף שגם בפסוקים אין אנו בקיאים

דכי אתא רב אחא בר אדא אמר: במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי:

כפי שראינו אצל רב אחא בר אדא, שלמד אותנו שיש פסוק אחד שבבל נקרא כפסוק אחד, ובמערבא (בארץ ישראל) מחולק לשלושה פסוקים.

ספר שמות יט ט: " ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן

[התחלת פסוק שני: בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם

[התחלת פסוק שלישי: ויגד משה את דברי העם אל ה']

בריייתא בעניין מניין הפסוקים בתורה:

תנו רבנן: 'חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הוו פסוקי ספר תורה.

למדנו בבריייתא בספר התורה ישנם 5888 פסוקים.

יתר עליו תהלים שמונה;

בספר תהילים ישנם עוד 8 פסוקים, סך בכל 5896.

חסר ממנו דברי הימים שמונה.

בספר דברי הימים יש פחות 8 פסוקים, סך הכל 5880.

הגמרא מביאה דרשה נוספת על הפסוק "ושנתם לבניך"

תנו רבנן: "ושנתם" שיהו דברי תורה מחודדים בפיך. שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד.

התורה השתמשה בלשון שינון שבנוסף למשמעות של חזרה על הלימוד, גם לשון חידוד (בדומה לשן חדה)

לומדים מהמילה "ושנתם", שלימוד התורה צריך להיות חד וברור, עד כדי כך שאם ישאל אותך אדם שאלה על דברי התורה תוכל לענות לו באופן חד וברור ולא בגמגום

דף ל' עמוד ב'

שנאמר:

כמו שכתוב בספר משלי פרק ז' פס' ד': " אמור לחכמה אחותי את וגו' "

מסביר רש"י:

שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך

אי נמי מסיפא דקרא ומודע לבינה תקרא שתהא ידוע לך

הסבר רש"י:

א) שתכיר את דברי התורה, כמו שברור לך האיסור להתחתן עם אחותך.
ב) מסוף הפסוק " ומודע לבינה תקרא" שתהיה רגיל בדברי תורה, כמו שאדם רגיל בדיבור עם אחותו ובני ביתו.

ואומר

כמו שכתוב בספר משלי פרק ז' פס' ג': "קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך"
שיהיו דברי התורה קשורים, שמורים בליבך ולא תשכחם

ואומר

וכמו שכתוב בספר תהילים פרק קכז' פס' ד': "כחצים בידי גבור כן בני הנעורים"
התלמידים שמעמיד אדם קרואים בנים, **רש"י מסביר** שאנו לומדים זאת מספר דברי הימים שיחזקהו קרא ללויים שהיו מתלמידיו בנים " בני עתה אל תשלחו" וכמו שאמר ישעיהו על תלמידיו " הנה אנוכי והילדים אשר נתן לי ה' "

הסבר הפס': התלמידים שמעמיד אדם, דומים לחצים בידי הגיבור, שהחצים צרכים להיות חדים ונוכנים לשימוש, כך התלמידים צרכים להיות חדים בלימוד התורה.

הגמרא מוכיחה שהחצים בידי הגיבור שנונים וחדים מהפסוק מספר תהילים פרק קכ' פס' ד': " ואומר " חצי גבור שנונים"

וכן כתוב בספר תהילים פרק מה' פס' ו' " חציד שנונים עמים תחתיך יפלו"
שהחצים שנונים וחדים האויבים שלך נופלים, הוכחה נוספת שהחצים שבידי
הגיבור שנונים וחדים.

**בהמשך הפסק' בפרק קכז' בספר תהילים נאמר: " אשרי הגבר אשר מלא את
אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער"**

כלומר אשרי הרב שהרבה תלמידים אלו שהם כחצים שנונים שאספם ומילא הגיבור
את אשפתו (כלי להחזקת החצים), שיודעים ובקהים בתורה, שיתווכחו תלמידיו
בשער עם תלמידי חכמים לא יתביישו ויוכלו לעלות טעונים מתוך לימוד התורה
שבקהים הם בדברי התורה בזכות הרב שלימד אותם.

מאי את אויבים בשער

שואלת הגמרא על סוף הפס', מדוע נקראים תלמידי חכמים המתווכחים בלימוד
התורה אויבים – " ... כי ידברו את אויבים בשער"?

**אמר רבי חייא בר אבא אפי' האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד
נעשים אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה**

מסביר רב חייא שאפילו אב ובנו שלומדים בשער בית המדרש ביחד, מתוך שהם
מקשים קושיות האחד על השנים (רש"י), נראים כאויבים במלחמת הבנת התורה,
אך הם לא זזים מבית המדרש עד שנעשים אוהבים זה את זה, עד שמסיימים את
הלימוד ומתוך הקושי שהקשו האחד על השני זכו בלימוד עמוק יותר של התורה,
ונעשים אוהבים.

שנאמר

לומדת הגמרא שבסוף לימוד התורה הוויכוח והקושי האחד על השני שנראה
כמלחמה על התורה, מביא בסוף אהבה, מהפסוק בספר במדבר פרק כא' פס'
ידי: "על כן יאמר בפר מלחמות ה' (תלמידי חכמים הנלחמים בלימוד ספר התורה,
ומקשים האחד על לימוד השני),

"... את והב בסופה" אל תקרי בסופה אלא בסופה:

תחילת הפסוק עוסק בנלחמים את מלחמות ה', וסוף הפס' מצויין שבסופה של
המלחמה והב (יש אהבה בין לומדי התורה שבזכות מלחמתם זכו להעמיק ולהבין
את דברי התורה טוב יותר).

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בעניין תלמוד תורה:

ת"ר

כתוב בספר דברים פרק יא' פסוק יח': **"ושמתם"** את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם"

ודורשים את המילה "ושמתם" כאילו נאמר: **סם תם- סם שלם** – תרופה שלמה שנותנת מענה לרפואה שלמה, ואין צריך ברפואה אחרת חוץ מאותו סם שלם, סם התורה.

נמשלה תורה כסם חיים

הגמרא מביאה משל- בעניין התרופה השלמה – סם תם- שזאת התורה:

משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה

המשל עוסק באב שמכה את בנו, ולאחר מכן שם לו על המכה תחבושת (רטיה), אומר האב לבן, כל זמן שהתחבושת על המכה, אתה יכול לאכול ולשתות כל מה שאתה רוצה, אפילו דברים שמזיקים למכה (רש"י מביא דוגמא, שתוכל לאכול אפילו דבש שקשים למכה), וכל זמן שהתחבושת על המכה, אתה יכול גם להתרחץ במים קרים או חמים, ואין אתה צריך לחשוש, מאחר והתחבושת תגן עליך, אבל אם תוריד את הרטייה (התחבושת), תעלה המכה בועות ופצעים.

הנמשל:

נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו.

הקב"ה הוא האב.

האדם הוא הבן.

המכה שנתן האב לבן היא יצירת היצר הרע על ידי הקב"ה.

הרטיה (התחבושת), היא התורה שמגינה על האדם מפני המכה (היצר הרע, כל זמן שהאדם לומד תורה (שם את התחבושת), הוא מוגן מפני היצר הרע, אך ברגע שהוא מפסיק את העיסוק בתורה, היצר הרע מתפתח וגדל (בדומה למכה שמעלה בועות ופצעים ברגע שמורידים לו את התחבושת).

כמו שנאמר בספר בראשית פרק ד' פס' ז', לאחר שקין והבל הקריבו קורבנות וה' קבל את הקורבן של הבל ולא קבל את הקורבן של קין .

דברי ה' לקין :

ג וַיְהִי, מִקֶּץ יָמִים; וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה, מִנְחָה--לַיהוָה. ד וְהָבֵל הֵבִיא גַם-הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ, וּמִחֶלְבֵהֶן; וַיִּשַׁע יְהוָה, אֶל-הָבֵל וְאֶל-מִנְחָתוֹ. ה וְאֶל-קַיִן וְאֶל-מִנְחָתוֹ, לֹא שָׁעָה; וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד, וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. ו וַיֹּאמֶר יְהוָה, אֶל-קַיִן: לָמָּה חָרָה לָךְ, וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ. ז הֲלוֹא אִם-תֵּיטִיב, שְׂאתָ, וְאִם לֹא תֵיטִיב, לִפְתַּח חַטָּאת רֹבֵץ; וְאֵלֶיךָ, תְּשׁוּקָתוֹ, וְאַתָּה, תִּמְשָׁל-בּוֹ

” הלא אם תטיב שאת”

מסביר רש"י – תטיב = לימוד תורה, שהתורה נקראת לקח טוב.

אומר ה' לקין המאוכזב מכך שה' לא קבל את הקורבן שלו, שהדברים בידיים שלו, שאם הוא יטיב -יתנהג נכון, ילמד תורה, שאת - הוא יוכל להתגבר על היצר הרע.

ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו שנה' לפתח חטאת רובץ

אך אם אין אתה עוסק בתורה (תטיב) היצר הרע יגבר עליך, שבהמשך הדברים אומר ה' לקין " ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ", היצר הרע יושב (רובץ) ומחכה לך, ולא עוד אלא שכל משאו ומתנוו בך שנאמר ואלו תשוקתו, ולא רק שהוא יושב, אלא שהוא יושב ועוסק בדבר אחד בעיקר וזה בהמתנה להזדמנות להפיל אותך, בחטא.

ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשל בו

דברי ה' לקין מסתיימים במילים " ואתה תמשלו בו", למרות שהיצר הרע יושב וממתין שלא תעסוק בתורה, בשביל לגרום לך לחטוא, דע לך שהדברים בידיים שלך, שאתה יכול למשול בו ולנצח את היצר וזאת על ידי לימוד התורה.

ת"ר

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בעניין יצר הרע

קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע

אנו לומדים זאת מספר בראשית פרק ח' פס' כא': **שנאמר "כי יצר לב האדם רע מנעוריו"**

הגמרא מביאה שני מאמרים של אמוראים בעניין כוחו הגדול של היצר הרע:

אמר רב יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום

שנאמר בספר בראשית ו, ה' " **רק רע כל היום**" – שבכל יום דעתו של היצר הרע מתחדש במחשבה כיצד לעשות רע. **מסביר רש"י** שהלימוד שהוא מדייקים הוא מהמילים " כל היום " שלכאורה מיותרים וניתן היה לכתוב רק רע בלי המילים כל היום.

ואמר רבי שמעון בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו
שנאמר בספר תהלים לז, לבי: " **צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו**", שהרשע שהוא היצר הרע צופה ומתבונן בצדיק ומבקש להמיתו.

ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו

ואם הקב"ה לא היה עוזר לצדיק, לא יכל הצדיק לנצח את היצר הרע
שנאמר מיד בפסוק לאחר מכן (פס' לדי') " **אלהים לא יעזבנו בידו**"

הגמרא מביאה ברייתא מבית מדרשו של רבי ישמעאל:

תנא דבי ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש

אם יצר הרע מתגרה בך , לך לבית המדרש ולמד תורה

אם אבן הוא נימוח

אם היצר הרע דומה לאבן הקשה , בבית המדרש בעת לימוד התורה הוא נמס.

ואם ברזל הוא מתפוצץ

ואם היצר הרע קשה כברזל , בבית המדרש בעת לימוד התורה הוא מתפוצץ.

**כפי שנאמר בספר ירמיהו פרק כג' פס' כט' : " הלא כה דברי כאש נאם ה'
וכפטיש יפוצץ סלע**

**אם אבן הוא נימוח כפי שנאמר בספר ישעיהו פרק נה' פסוק א' "הוי כל צמא לכו
למים"** , התורה נמשלה למים , ואנו יודעים שהמים (התורה) יש בכוחם לשחוק (להמיס) את האבנים כמו שכתוב בספר איוב פרק יד' פסוק יט' " **אבנים שחוקו
מים**".

להשיאו אשה: מנלן

הסבר:

מהיכן אנו לומדים שאב חייב לחתן את בנו?

דכתיב

הסבר: אנו לומדים שאב חייב לחתן את בנו מפס' בספר ירמיהו פרק כט':

"קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים"

הסבר: מהפס' בספר ירמיהו אנו לומדים שיש ציווי לאב לחתן את בנו וגם את בנותיו, על החיוב לחתן את הבנות שואלת הגמרא:

בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא

הסבר: מובן הציווי על האב לחתן את בנו, שהרי הבן הוא שיוזם ומחזר אחרי האישה, אך כיצד האב יכול להביא לכך שהבת שלו תתחתן, הרי היא לא יוזמת את הקשר והאב והבת צרכים לחכות שתקבל הצעה מהגבר?

הכי קאמר להו² ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אינשי:

הסבר: האב יכול להביא לכך שהבת שלו תתחתן על ידי שידאג לה לנכסים וללבוש, וכך יגיעו הצעות לנישואים.

ללמדו אומנות: מנלן

הסבר: שואלת הגמרא, מהיכן נלמד שאב חייב ללמד את בנו אמנות (מקצוע)?

אמר חזקיה דאמר קרא

הסבר: חזקיה אומר שנלמד שאב חייב ללמד את בנו אמנות מהפסוק בספר קהלת פרק ט':

"ראה חיים עם אשה אשר אהבת"

המילה חיים פירושה פרנסה, שעל ידי הפרנסה האדם מסוגל לחיות.

יש שני דרכים להבין את משמעות המילה אישה, בפסוק:

(א) אישה = אישה ממש

(ב) אישה = תורה

אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות

הסבר: (א) אם פירוש המילה אישה = אישה ממש, נלמד שכפי שהאב חייב לחתן את בנו, כך הוא חייב גם על החלק הראשון של הפס' שזה ללמדו חיים = אמנות.

אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות:

הסבר: (ב) אם פירוש המילה אישה = תורה, נלמד שכשם שאב חייב ללמדו את בנו תורה, כך הוא חייב גם בחלק הראשון שבפס' ללמדו חיים = אמנות.

ויש אומרים אף להשיטו בנהר:

מאי טעמא חיותיה הוא:

הסבר: ומי שאומר שאב חייב ללמד את בנו לשחות, לומד זאת מהגיון, שלימוד שיחה נצרך להצלת החיים ומניעת טביעה.

רבי יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות:

ליסטות ס"ד אלא כאילו מלמדו ליסטות

הסבר: רבי יהודה אומר שאב שלא מלמד את בנו מקצוע מלמד אותו לגנוב.

על כך מתפללים ושואלים, האם מכך שלא למד אותו מקצוע נאמר שלמד אותו ממש איך לגנוב?

עונה הגמרא שהכוונה היא שאב שלא מלמד את בנו מקצוע, יגרום לכך שהבן יבחר לגנוב, מאחר ולא יהיה לו פרנסה, ואין הכוונה שהאב ממש מלמד את הבן לגנוב, אלא גורם לבן לרצות לגנוב

מאי בינייהו

הסבר: הגמרא מבינה מהערה של ר' יהודה שמי שלא מלמד את בנו אומנות מלמד אותו ליסטות, שיש הבדל בין דעת תנא קמא שאב חייב ללמד את בנו אומנות לבין ר' יהודה, שואלת הגמרא מה ההבדל בדעות בין תנא קמא לר' יהודה?

איכא בינייהו דאגמריה עיסקא:

הסבר: הגמרא מסבירה שההבדל בין תנא קמא שאומר שאב חייב ללמד את בנו אומנות, לבין ר' יהודה, היא לעניין לימוד מסחר, שלדת תנא קמא אב שמלמד את בנו מסחר, נחשב שלמד אותו אומנות, ואילו ר' יהודה טוען שמסחר זה לא מקצוע שימנע מהבן להגיע למצוקה כלכלית ולרצון לגנוב, מאחר ובמסחר יש תקופות לט טובות, שעלולות להביא את הבן למצוקה כלכלית, ולכן החיוב ללמד את הבן אומנות מצריך לימוד של מקצוע (מלאכה), שאם המצב של המסחר יהיה לא טוב יוכל הבן לבחור במלאכה שתביא לו פרנסה, גם בזמנים קשים.

הקדמה:

בדף כט' ודף ל' עסקה הגמרא בדיון על המשפט הראשון במשנה:

"כל מצות הבן על האב אנשים חייבים ונשים פטורות"

שאלה: האם כוונת המשנה שכל מצוות הבן לאביו (להוריו) האנשים (הבנים) חייבים והנשים (הבנות) פטורות?

תשובה: מתוך הברייתא העוסקת בפסוק "איש אימו ואביו תיראו", למדנו שגם הבנות חייבות במצוות יראת ההורים (שכתוב "תיראו"), ולכן יש להסביר את המשנה באופן שונה, שלא יתכן שהמשנה תקבע שנשים פטורות ממצוות הבן על האב.

מסקנה: המשפט הראשון של המשנה עוסק במצוות הבן המוטלות על האב לעשות אותם, והדבר מסתדר לנו עם ברייתא אחרת המפרטת את המצוות שהאב חייב לעשות לבנו שהאם פטורה:

ברית מילה, פדיון הבן, למוד תורה, חתונה, אמנות ויש אומרים גם שחיה.

בהמשך הגמרא עסקה בדיון על כל אחת מהמצוות שהאב חייב לעשות לבנו.

לאחר סיום העיסוק בכל אחת מהמצוות שהאב חייב לעשות לבנו, עוברת הגמרא לעסוק במשפט השני של המשנה:

כל מצות האב על הבן וכו':

הסבר: הגמרא חוזרת למשנה בדף כט' ומתחילה לעסוק בשורה השנייה:

וכל מצות האב על הבן אחד אנשים ואחד הנשים חייבין"

מאי כל מצות האב על הבן אילימא כל מצותא דמיחייב אבא למיעבד לבריה נשים חייבות

שואלת הגמרא מה הכוונה בכל מצוות האב על הבן, האם נאמר שכל המצוות שהאב חייב לעשות לבנו גם נשים (אמהות) חייבות?

והתניא האב חייב בבנו למולו ולפדותו אביו אין אמו לא

לא נוכל לומר שנשים גם חייבות בכל מצוות האב על הבן, הרי למדנו שיש מצוות כמו ברית מילה ופדיון הבן שהאבות חייבים והנשים פטורות.

אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו אחד אנשים ואחד נשים חייבין

אומר ר' יהודה שכך יש להבין את כוונת המשנה, כל מצוות האב (כיבוד ויראת ההורים), המוטלות על הבן לעשות גם הבנים וגם הבנות חייבים לעשות אותן.

תנינא להא דת"ר איש אין לי אלא איש אשה מנין² כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים.

מסקנת ר' יהודה שכוונת המשנה שגם בנים וגם בנות חייבים בכיבוד ויראת ההורים מסתדר לנו עם מה שלמדנו בברייתא על הפסוק "איש אמו ואביו תיראו", מהמילה תיראו למדנו שגם האיש וגם האישה מחויבים ביראת ההורים.

א"כ מה ת"ל איש איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה.

הגמרא שואלת, מדוע נכתב " איש אמו ואביו יראו ולא נכבת איש ואישה אביהם יראו אם כוונת הגמרא שגם האיש וגם האישה חייבים בירא ההורים ניתן לכתוב זאת באופן ישיר מבלי שיהיה צורך בלימוד הקי מוך המילה יראו עונה הגמרא הורה כבה רק איש מאחר ואיש כל חייו מחויב בירא ההורים והאישה חייב רק חלק מהחיים כל עוד היא לא החנה אך לאחר החונה היא מחויב לבעלה ולא לאביה לכן בתחילה נכתב רק איש אמו ואביו שהאיש תמיד חייב ורק בסוף מוזכר יראו שהחויב גם על האישה כל עוד לא החנה

אמר רב אידי בר אבין אמר רב נתגרשה שניהם שוים.

מעיר רב אידי שבמקרה שהאישה מתגרשת, היא חוזרת להיות מחויבת ביראת ההורים.

ת"ר נאמר

כתוב בתורה בספר שמות פרק כ' פסוק יא' " **כבד את אביך ואת אמך**

ונאמר

וכתוב בתורה בספר משלי פרק ג' פס' ט' " **כבד את ה' מהונך**"

ההשואה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום

מכאן נלמד ששוים ההורים והקב"ה לעניין כבוד, וכשם שחייב אדם לכבד את ה' חייב האדם בכבוד הוריו.

נאמר

כתוב בתורה בספר ויקרא פרק יט' פס' ג' " **איש אמו ואביו תיראו**"

ונאמר

כתוב בתורה בספר דברים פרק ו' פס' יג' " **את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד**"

השואה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום (הקב"ה)

מכאן נלמד ששוים ההורים והקב"ה לעניין יראה, וכמו שחייב אדם ביראת ה', כך חייב ביראת הוריו.

נאמר

כתוב בתורה בספר שמות פרק כא' פס' יז' " **מקלל אביו ואמו מות יומת**"

ונאמר

וכתוב בתורה בספר ויקרא פרק כד' פס' טו' " **איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו**"

השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום

מכאן נלמד ששוים ההורים והקב"ה לעניין קללות, וכמו שאסור לאדם לקלל את ה', כך אסור לו לקלל את הוריו.

אבל בהכאה ודאי אי אפשר

הערה: אומרת הגמרא לעניין איסור הכאה ("מכה אביו ואימו...") לא ניתן היה להשוות בין ה' להורים, שאין אפשרות שאדם יכה את ה'.

וכן בדין שלשתן שותפין בו

מסכמת הגמרא, שראוי שההורים יהיו שווים לה' בכבוד וביראה, ששלושתם שותפים ביצירת האדם.

רש"י מסביר:

מפרש בברייתא במסכת נדה איש מזריע לובן שבו אשה מזרעת אודם שבו והקדוש ברוך הוא נופח בו נשמה מראה עין ושמיעת אוזן ודיבור:

ת"ר

ברייתא נוספת בעניין "שלשותן שותפים וכו' "

שלשה שותפין הן באדם הקב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני.